

ISSN (Print) 2616-678X
ISSN (Online) 2663-1288

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN

of L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

ФИЛОЛОГИЯ сериясы
Серия **ФИЛОЛОГИЯ**
PHILOLOGY Series

№3(128)/2019

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Нұр-Сұлтан, 2019

Nur-Sultan, 2019

Нур-Султан, 2019

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	Ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	Ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	Ф.ғ.д., проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргүл	Ф.ғ.к. (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассоц. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	Ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	Ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	Ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	Ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	Ф.ғ.к., доцент м.а. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қ.Сәтбаев к-сі, 2, 402 каб.

Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген: Илияс Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы
Меншіктенуші: ҚР БжҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК
ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.
Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 35 дана
Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ., Қажымұқан к-сі, 12/1,
тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Dikhan Kamzabekuly**
Doctor of philology, academician of NAS RK (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Beisembayeva Zhanargul	Can. of philology (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof. (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof. (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantay	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satbayev str., of. 402, Nur-Sultan, Kazakhstan, 010008
Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31-413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev

Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 35 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Nur-Sultan, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31413)

© L.N. Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, академик НАН РК (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	Д.ф.н., проф. (Азербайджан)
Акматалиев Абдылдажан	Д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	Д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	Д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргуль	К.ф.н. (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассоц. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	Д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	Д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	Д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	Д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	Д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	Д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	Д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	К.ф.н., и.о. доцент (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. К.Сатпаева, 2, каб. 402

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка: Ильяс Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.

Периодичность: 4 раза в год Тираж: 35 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: +7(7172)709-500

(вн. 31413)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Мазмұны

Фольклор және әдебиеттану

<i>Арыққарақызы Е. Түрік ақыны Гүлай Сормагештің поэзиясы (Балалар туындыларының ерекшелігі)</i>	<i>8-14</i>
<i>Баекенова А., Тұрысбек Р. Эпистолярлық мұра: хаттар мен хаттасулар (Сәбит Мұқанов жазбалары негізінде)</i>	<i>15-22</i>
<i>Қожашев М. Жамбылдың айтыс өнері: синкреттілік пен шеберлік</i>	<i>23-29</i>
<i>Мусайева И. Әзербайжан классикалық әдебиетіндегі роман жанрының генезисі</i>	<i>30-43</i>
<i>Назарова А., Мансұров Н. «Мифологем» терминінің этимологиялық сипаты</i>	<i>44-50</i>
<i>Рысқұлбекова С., Дүйсенгазы С. Тәуелсіздік толғаулары: негізі мен қазіргі үрдісі</i>	<i>51-58</i>
<i>Сыдықбаева А., Аймұхамбет Ж. Қазіргі қазақ әңгімесіндегі антропоморфизм көрінісі (Асқар Алтайдың «Кентавр» әңгімесі бойынша)</i>	<i>59-67</i>
<i>Тебегенов Т., Қожашев М. Жамбыл - Ұлы дала жыршысы</i>	<i>68-73</i>

Лингвистика және әдістеме

<i>Абдуова Б. Маманның кәсіби тілдік құзыреттілігі: дерек пен бағдар</i>	<i>74-82</i>
<i>Ержуманова А., Елубай А. Ағылшын тіліндегі Indefinite аспектісі: диахрония мен синхронияда дамуы</i>	<i>83-91</i>
<i>Жұмағұлова В., Кәрімова Б. Қоғамдық санаға ықпал етудегі БАҚ-тың лингвокогнитивтік мүмкіндіктері</i>	<i>92-99</i>
<i>Исенова Ф. Студенттердің жазбаша құзыреттілігін қалыптастырудағы академиялық эссе және оның рөлі</i>	<i>100-106</i>
<i>Құсайынова Ж. Синтаксистік құрылымдағы актуалдану, деактуалдану құбылыстарының грамматикалық заңдылықтарға ықпалы</i>	<i>107-114</i>
<i>Логонова М., Жарқынбекова Ш. Гуманитарлық білім парадигмасындағы «нарратив» түсінігі</i>	<i>115-128</i>
<i>Мамаева Г. Түбі бір түркі терминдері</i>	<i>129-136</i>
<i>Осокина Д., Мұрзалина Б. Ретроним – жаңа ағылшын терминдерін жасаудың амалы</i>	<i>137-145</i>
<i>Сарекенова Қ., Тұрарханова Қ. Қазақ және түрік тілдеріндегі тыныс алу жүйесіне қатысты тұрақты тіркестердің ерекшеліктері</i>	<i>146-152</i>
<i>Шахпұтова З., Нуртазина М. Лингвистиканың бинарлық қарама-қарсылықтары – әлемнің тілдік бейнесіндегі концептуализация тәсілі</i>	<i>153-164</i>

Contents

Folklore and Literary Studies

<i>Arikkarakzy E.</i> Poetry of the Turkish poet Gulay Sormagech (Features of children's works)	8-14
<i>Bayekenova A., Turysbek R.</i> Epistolary Heritage: Letters and Correspondence (based on correspondence of Sabit Mukanov)	15-22
<i>Kozhashev M.</i> Zhambul's Improvisational Art: Syncretism and Word Mastery	23-29
<i>Musaeva I.</i> Genesis of the Novel in Classical Azerbaijani Literature	30-43
<i>Nazarova A., Mansyrov N.</i> Etymological Characteristics of the Term «Mythologeme»	44-50
<i>Ryskulbekova S., Duysengazy S.</i> Independence of Tolgau: Fundamentals and Current Trends	51-58
<i>Sydykbaeva A., Aimukhambet Zh.</i> Manifestation of Anthropomorphism in Modern Kazakh Story (based on Askar Altai's story «Centauri»)	59-67
<i>Tebegenov T., Kozhashev M.</i> Zhambyl - Poet of the Great Steppe	68-73

Linguistics and methodics

<i>Abduova B.</i> Professional Language competence: Facts and Direction	74-82
<i>Erzhumanova A., Elubai A.</i> English Indefinite Aspect: Development in Diachrony and Synchrony	83-91
<i>Zhumagulova V., Karimova B.</i> Linguo-Cognitive Opportunities of Mass Media in Manipulating Public Consciousness	92-99
<i>Issenova F.</i> Academic Essay and Its Role in the Formation of Students' Written Competence	100-106
<i>Kussaiynova Zh.</i> Influence of Actualization and Deactualization Phenomena on Syntactic Laws	107-114
<i>Loginova M., Zharkynbekova Sh.</i> The concept of «narrative» in the paradigm of humanitarian knowledge	115-128
<i>Mamayeva G.</i> Single-rooted Turkic terms	129-136
<i>Ossokina D., Murzalina B.</i> Retronym as a Mean of Formation of New English Terms	137-145
<i>Sarekenova K., Turarkhanova K.</i> Features of Phraseological Units Related to Human Respiratory System in Kazakh and Turkish	146-152
<i>Shakhputova Z., Nurtazina M.</i> Linguistic Binary Oppositions As a Way of Conceptualization of Linguistic World View	153-164

Содержание

Фольклор и литературоведение

<i>Арыккарақызы Е.</i> Поэзия турецкого поэта Гулая Сормагеча (Особенности детских произведений)	8-14
<i>Баекенова А., Турысбек Р.</i> Эпистолярное наследие: письма и переписки (по материалам переписки Сабита Муканова)	15-22
<i>Кожашев М.</i> Импровизаторское искусство Жамбыла: синкретизм и мастерство слова	23-29
<i>Мусайева И.</i> Генезис романа в классической азербайджанской литературе ...	30-43
<i>Назарова А., Мансуров Н.</i> Этимологическая характеристика термина «мифологема»	44-50
<i>Рыскулбекова С., Дуйсенгазы С.</i> Толгау независимости: основы и современные тенденции	51-58
<i>Сыдыкбаева А., Аймухамбет Ж.</i> Проявление антропоморфизма в современном казахском рассказе (По рассказу «Кентавр» Аскара Алтая)	59-67
<i>Тебегенов Т., Кожашев М.</i> Жамбыл – поэт Великой степи	68-73

Лингвистика и методика

<i>Абдуова Б.</i> Профессиональная языковая компетентность: факты и направление ...	74-82
<i>Ержуманова А., Елубай А.</i> Indefinite аспект английского языка: развитие в диахронии и синхронии	83-91
<i>Жумагулова В., Каримова Г.</i> Лингвокогнитивные возможности СМИ в воздействии на общественное сознание	92-99
<i>Исенова Ф.</i> Академическое эссе и его роль в формировании письменной компетенции студентов	100-106
<i>Кусаинова Ж.</i> Влияние явлений актуализации, деактуализации на синтаксические закономерности	107-114
<i>Логинова М., Жаркынбекова Ш.</i> Понятие «нарратив» в парадигме гуманитарного знания	115-128
<i>Мамаева Г.</i> Однокорневые тюркские термины	129-136
<i>Осокина Д., Мурзалина Б.</i> Ретроним как средство образования новых английских терминов	137-145
<i>Сарекенова К., Турарханова К.</i> Особенности фразеологических единиц, связанных с системой дыхания человека на казахском и турецком языках	146-152
<i>Шахпуртова З., Нуртазина М.</i> Лингвистические бинарные оппозиции как способ концептуализации языковой картины мира	153-164

XFTAP 16.21.43

Жайнагүл Құсайынова

С. Сейфуллин ат. Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
(E-mail: zhaina-1972@mail.ru)

Синтаксистік құрылымдағы актуалдану, деактуалдану құбылыстарының грамматикалық заңдылықтарға ықпалы

Аңдатпа. Мәтін аясында грамматикалық заңдылықтардың бірі екіншісіне әсер ете отырып, ішкі байланыста қозғалатыны белгілі. Сондықтан бүгінде сөйлеу тілінің қажеттілігіне сәйкес табиғи түрде қалыптасатын грамматикалық заңдылықтардың пайда болуы салыстыра зерттеуді қажет етеді. Ұсынылған ғылыми мақалада бірнеше грамматикалық заңдылықтарға ықпалы бар актуалдану, деактуалдану құбылыстарының ерекшелігі, синтаксистегі басқа заңдылықтарға әсері талданған. деактуалдану құбылысы нәтижесінде синтаксистік бірліктердің орын тәртібінің өзгеруі, сөйлем мүшелерінің ықшамдалуы немесе сөйлем құрамынан оқшаулануы пайда болатыны дәлелді мысалдармен сараланған. Нәтижесінде, деактуалданған орындағы сөйлем мүшелерінде сатылы грамматикалық өзгерістер пайда болып, бір орынды, жарыспалы инверсия, ықшамдалу заңдылықтарының және оған ілесе бір құрамды сөйлемдер мен мүшеленбейтін сөйлем түрлерінің қалыптасатыны дәлелденген. Олардың мәтін аясындағы грамматика-стилистикалық қызметтері сараланған.

Түйін сөздер: актуалдану құбылысы, деактуалдану құбылысы, синтаксистік заңдылықтар, грамматикалық байланыс, инверсия, тілдік ықшамдалу

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2019-128-3-107-114>

Кіріспе. Тіл біліміндегі синтаксистік заңдылықтардың қалыптасуына әсері бар актуалдану, деактуалдану құбылыстарының маңызы зор. Актуалдану, деактуалдану әсерінен грамматикада инверсия, ықшамдалу құбылыстары және толымсыз сөйлемдерден тарайтын бір құрамды сөйлемдер, мүшеленбейтін сөйлем түрлері бірі екіншісіне әсер ете отырып көрініс береді, қалыптасады. Мәселен, сөйлемдегі айтылатын ойдың тема, ремалық жігіне сәйкес рема жүгін арқалап тұрған, ақпараттың маңызды бөлігін даралайтын сөйлем мүшелері актуалды позицияда дараланып, тұрақты орынды иеленсе, деактуалданған сөйлем мүшелері еркін орналасу мүмкіндігіне ие болады.

Сөйлем мүшелерінің деактуалдануы кезінде синтаксистік бірліктердің орын тәртібін өзгертуі, сөйлем мүшелерінің ықшамдалуы немесе сөйлемнен оқшаулануы пайда болады. Бірақ мұндай құбылыстар ретсіз жүйеленбейді. Бірнеше синтаксистік бірліктердің ішінде ақпараттың маңызды деген бөлігінің қызметін атқаратын негізгі грамматикалық бөліктер ой екпіні түсіп дараланады да, мақсатты түрде актуалды позицияға жылжиды. Ал деактуалданған орындағы сөйлем мүшелерінде сатылы грамматикалық өзгерістер пайда болады. Бір ескеретін жайт: деактуалдану әсерінен пайда болатын грамматикалық ерекшеліктер де коммуникативтік қарым-қатынастың барлық қырының дамуымен байланыста пайда болған деп түйіндеуге болады. Мұнда субъектаралық танымдық деңгей, жағдаятты екі жақтың қатар меңгеруі, коммуникативтік субъектінің психологиялық жай-күйі ескеріледі.

Мәселен, актуалдану құбылысының әсерінен пайда болатын ықшамдалу көрінісінің себептерін коммуникативтік қарым-қатынастың жоғары танымдық деңгейде жүзеге асуымен, ойдың мақсатты деген тұсын даралау ниетімен, тілдік бірліктердің күрделі жүйе түзіп, бірін екіншісінің толықтырып тұру ықпалынан іздеген орынды.

Сонымен қатар, деактуалдану құбылысының көрінісін мәтінде немесе мәнмәтінде үнемі көрініс беріп отыратын, мәтіндегі ақпараттық кешеннің ішкі мүмкіндіктеріне сүйене отырып қалыптасатын, мәтінтүзуші құбылыс ретінде де қабылдауға болады. Жоғарыда ай-

тып өткеніміздей, деактуалдану әсерінен қалыптасатын инверсия, ықшамдалу құбылыстары бір бірімен байланысты. Біздің ойымызша, өзара салыстырылған инверсия, ықшамдалу құбылыстарының ішінде актуалдану, деактуалданудың әсері әуелі инверсияға ықпал етеді. Мәселенің зерттелуі. Актуалдану, деактуалдану әсерінен қалыптасқан тіл біліміндегі инверсия құбылысы немесе тілдегі синтаксистік бірліктердің орын ауыстыру ерекшелігі бірнеше еңбектерде сөз болып, әр қырынан сипатталған.

Бұған қатысты теориялық мәселелерді Қ. Жұбанов арнайы талдап, бірнеше мақала төңірегінде ғылыми тұжырымдарын жариялаған. Автор сөйлем мүшелерінің қалыпты орын тәртібі мен инверсиялану құбылысын салыстыра баяндап көрсетеді. Сөйлем мүшелерінің орын ауыстыруын қолданылу орнына қарай: ұранды сөйлемдер, төл сөзді сөйлемдер және өленді сөйлемдер деп жіктейді. Қ. Жұбанов анықтауыштың анықтайтын сөзінің соңында кездесіп, инверсияланып қолданылуын да орынды салыстырады. Бұған ғалымның келтірген мысалдары айқын дәлел болады. Зерттеуші тілімізде қолданылатын «күн ұзаққа» тіркесінің құрамындағы сыңарлардың керісінше «ұзақ күн» болып орналасуы керектігін ескертеді [1, 61 б.]. Автордың сөз тіркесі сыңарларының орын ауыстырып қолданылуына қатысты ғылыми тұжырымдары тілдегі лексикалану үдерісіне де орын ауыстыру құбылысының әсері болатынын аңғартады.

Белгілі ғалым Р. Әміров те: «Сөйлем мүшелерінің орын тәртібінің өзгеруі сөйлемнің ой екпінін түсіру (актуализация) мақсатына байланысты. Актуализация сөйлеу үстінде көп ескерілетін талап болғандықтан, оны жүзеге асырудың тұрақты тілдік амалдары қалыптасқан. Солардың бір амалы – сөйлемнің белгілі позициясы. Актуализация тұрғысынан көзге түсетін екі позиция бар: бірі – ой екпінін түсіретін актуалды позиция, екіншісі – елеусіз мүшені қоятын қалтарыс позиция», – дей келе [2, 162 б.] инверсиялық құбылыстың себебін аталған грамматикалық заңдылықпен байланыстыра қарайды.

Мәселенің өзектілігі. Дегенмен бұл еңбектерде аталған құбылысты мәтін аясында басқа заңдылықтармен байланыстыра талдамаған. Яғни, орын ауыстыру заңдылығының тікелей әсер етуінен тілде қалыптасатын ықшамдалу құбылысының және әр түрлі құрылымдағы жай сөйлемдердің қалыптасу ерекшеліктері және осы құбылыстардың ішкі байланысынан көрініс табатын грамматика-стилистикалық қызметтері тереңірек сараланбайды. Бұл құбылыстардың бір-біріне әсер ете қозғалысын, грамматикалық заңдылықтардың ішкі ықпалдасуын төмендегі теориялық талдаулар нәтижесінде сипаттап, инверсиямен ішкі байланыста болып, сатылана қалыптасатын ықшамдалу құбылысының және оның ықпалымен орныққан бір құрамды, мүшеленбейтін сөйлемдердің маңызын, олардың мәтін аясында атқарар функциясын кеңітуге қосар үлесін саралауға болады.

Мәселенің талдамасы. Жалпы, инверсияның тілдегі грамматикалық заңдылықтарға әсері ықпалды. Сөйлеу тілінде сөйлем құрылымындағы сөйлем мүшелерін қалыпты қолданыстағыдай өзгертпей, өз орнымен жұмсауға немесе субъектінің сөйлеу кезіндегі көздеген мақсатына орай құрылымын жаңарта қолдануға да болады. Сөйлем құрылымындағы сөйлем мүшелерінің синтаксистік орнын сөйлеушінің ішкі көзқарасы мен эмоциясын шынайы жеткізу үшін немесе таза грамматикалық қажеттілікке сай өзгертеміз.

Бүгінде әбден орнығып, жеке заңдылық ретінде танылып жүрген ықшамдалу құбылысы бір сөйлем мүшесінің шартты түрде сөйлем құрылымынан ығыстырылуынан бастау алып, бірнеше сөйлем мүшелерінің бір мезгілде параллель ығысуын қамтыған күрделі құрылымымен көзге түседі. Осындай ерекшелігіне қарай сөйлем мүшелерінің ықшамдалуын қарапайым ықшамдалу және күрделі ықшамдалу деп жіктеуге болады.

Ықшамдалудың қарапайым түрінің пайда болуын үнемі стилистикалық мақсатпен байланыстыра алмаймыз. Біздің ойымызша, грамматикалық мақсаттағы ықшамдалудың қалыптасуына, ең әуелі, орын ауыстыру заңдылығы аясында айтылып жүрген актуалды және қалтарыс позицияның әсері басым. Бұл ерекшелік – ықшамдалудың қалыптасуына

әсер ететін негізгі грамматикалық ықпал. Мұнда, әсіресе, актуалды позицияның маңызын, орнын ерекше сипаттауға болады. Актуалды позицияның белгілі бір сөйлем мүшесін жоғары дауыс тонымен даралап, сөйлеу кезіндегі ой екпінінің қажетін, астарын реттеп тұратын рөлі бар. Бірақ кез келген сөйлем мүшесі актуалды орында тұрмайды. Яғни, сөйлеудегі субъекті мақсатын, жаңа ақпаратты ашуға тірек болатын сөйлем мүшелері ғана маңызды орынды иеленеді. Актуалды позицияның осындай күші сөйлем құрылымындағы сапалы өзгерістердің сатылай көрініс беруіне тікелей әсер етеді. Сондықтан үнемдеу немесе ықшамдалу құбылысының ішкі құрылымын қалыптастыруға актуалды позицияның ықпалы зор. Нақтырақ айтсақ, актуалды позициядағы сөйлем мүшесі тұрақты қалпын сақтаса, қалтарыс позициядағы сөйлем мүшелері жиі ықшамдалады.

Мұның өзі қажеттіліктен, белгілі мақсатпен жүзеге асады. Өйткені мәнмәтіндегі немесе сөйлемдегі белгілі бір сөйлем мүшесінің түсіріліп қалуы рема қызметін атқарып тұрған сөйлем мүшесінің синтаксистік құрылымдағы маңызын айқындайды. Яғни, грамматикадағы толымсыздық – тема, ремалық жікті айқын даралаудан қалыптасқан қажеттілік. Тілтанушы ғалым А. Байтұрсыновтың сөйлем мүшелерінің «керек болуы» мен «керек болмауы» деген пікірінде актуалдану және деактуалдану құбылыстарының грамматикалық орнын, қажеттілігін ескергені байқалады [3, 256 б.].

Сөйлем аясындағы ықшамдалу заңдылығының ішкі құрылымы қалтарыс позициядағы сөйлем мүшелерінің бірте-бірте ығысу нәтижесінде қалыптасқанын ескеру орынды. Мәселен, ойды жеткізуде маңызы жоқ қалтарыс позициядағы сөйлем мүшелері төмендегі ретпен ықшамдалуы мүмкін. *Біріншіден*, қалтарыс позициядағы бастауыш ықшамдалады. Мысалы: Соңымнан бір қалсайшы (М. Ә.). Әлде, тіпті, аман да шығармын (Е. Д.). Тарт енді артымнан (Е. Д.). *Екіншіден*, қалтарыс позициядағы толықтауыш ықшамдалады. Мысалы: Төлеп шу-шулап қинаған жоқ, тізгінін ірікпей, өз еркіне салып қойып отыра берді (М. А.). *Үшіншіден*, маңызсызданған анықтауыш ығыстырылады. Мысалы: Әй, Науан-ай, әншейін жұбатқың келеді ғой (Е. Д.). *Төртіншіден*, ой екпіні түспеген, қалтарыс орындағы пысықтауыш ықшамдалады. Мысалы: Улықтырдың, бүлдірдің сен бізді (Е. Д.). *Бесіншіден*, маңызсызданған баяндауыш ықшамдалу құбылысына бағынады. Мысалы: Қап, ашу алдынан, ақыл соңынан (Е. Д.). Міне, осындай сапалы өзгерістер үнемдеудің сатылы қалыптасқан грамматикалық жүйесінің құрылымынан хабардар етеді.

Бүгінгі ғылыми еңбектерде толымды сөйлемдер мен толымсыз сөйлемдерді теңестіру, теңестірмеу мәселесі де айтылып жүр. Біздіңше, сөйлеу тілінде толымды, толымсыз құрылымдар – тең дәрежелі қолданыстар. Өйткені қазіргі лингвистикада бұл сөйлемдердің тиянақтылығы мәнмәтін деңгейінде салыстырылып, айтылған ақпаратты барынша түсінікті етіп жеткізу қабілетімен өлшенетіні белгілі. Құрылымдық жақтан толымды сөйлемдер деп қабылданатын синтаксистік бірліктердің өзі мағыналық жақтан мәтінмен толықтыруды қажет етеді. Мәселен, сөйлем мүшелерінің барлық құрамы түгелденгенімен, кейде белгісіз жақты сөйлемдерде семантикалық толымсыздықтың орын алғанын көрсетеді. Бұл – толымды сөйлемдердің мәтінге, мәнмәтінге тәуелділігінің бір көрінісі, әрі толымды сөйлем мен толымсыз сөйлемнің құрылымдық деңгейін теңестіретін бір тұсы. Толымды сөйлем мен толымсыз сөйлемдерді теңестіретін грамматикалық белгі – коммуникативтік мақсаттарды тең дәрежеде атқара алу қабілеті. Бұл салыстырулар да көрсетілген құрылымдағы сөйлемдерді теңестіреді, яғни олардың грамматикадағы теңесетін орнын белгілейді. Сондықтан «сөйлемнің толымдылығы мен толымсыздығы да абсолютті емес, салыстырмалы түрде алынған ұғым деп қарау жөн. Өйткені сөйлемге құрылымдық қана емес, коммуникативтік тұрғыдан қарасақ, қарым-қатынас үстінде адам кез келген зат не құбылыс туралы бар керегінше толық хабар, мағлұмат алуға тырысады. Ал мұндай барынша толық хабарды бір сөйлемнің ішіне сыйғызу қиын, тіпті, мүмкін емес. Сондықтан толымды хабар, негізінде, синтаксистік күрделі бірлікпен, мәтінмен тиянақталады» [4, 7 б.].

Сөйлем құрылымындағы ықшамдалу немесе сөйлем мүшелерін үнемдеу коммуникативтік актіде екі жақтың да, яғни адресат пен адресанттың, ішкі қабылдауында үнемі көрініс беріп, ойды жеткізуге нұқсан келмеген жағдайда ғана жүзеге асады. Қалтарыс орындағы сөйлем мүшелерінің ығысуын Ж. Баймұрынов жан-жақты талдай келе: «Сөйлеу әрекеті өзгермелі. Сөйлеудің икемділігіне қарап тілді біреу, ал сөйлеуді бірнешеу деп қарауға болады. Ақпаратты адресат толық қабылдау үшін адресантта тілдік бірліктерді таңдау еркі бар. Бұл тұста адресант адресаттың дүниетанымымен үздіксіз байланыста болып, үнемі санасып отырады. Және ақпаратты тасымалдауға қажетті деген сөздерді ғана қолданып, өз ұйғарымы бойынша маңызсыз деп тапқандарынан «аттап» кетіп отырады. Алайда бұл – сөйлемнің ұзақ я қысқалығын белгілемейді. Сөйлеу үлкен психологиялық сараптауды қажет етеді. Сондықтан коммуниканттар коммуникативтік актіде сөйлеу тіліне тән басқаша норманы, толымсыз сөйлемдерді, анағұрлым белсенді қолданады. Толымды және толымсыз сөйлемдер де жарыққа шыққанға дейін адресанттың сараптауына түсіп шындалып, коммуникативтік мақсатқа жауап берерліктей дәрежеде мақұлданады. Демек, әрбір сөйлеу және оның нәтижесі сөйлем – белгілі бір дайындықтың қорытындысы» деген тұжырым жасаған [5, 6-7 б.].

Ықшамдалудың қарапайым түрінде сөйлем мүшелерінің ығыстырылу себебін мән-мәтіндегі тілдік бірліктердің логика-семантикалық байланысы астарынан да іздеу орынды. Яғни, бір синтаксистік құрылым екінші синтаксистік құрылыммен сатылы мағыналық байланыста болып, семантикалық байланысы үзілмей, ығыстырылған сөйлем мүшесін сол сөйлемде сырттай қабыстыра қабылдауға мүмкіндік туады. Ал осындай грамматикалық қатынас, әрине, мәтін арқылы реттеледі. Бұл тұрғыда ғалым Ж. Жақыповтың: «Бұдан біз мәтін деген – тұтас нәрсе, ал сөйлем деген – соның бөлшегі деген ойға келеміз. Сөйлемді коммуникативтік тұлға ретінде түсіну үшін сол сөйлемдердің, бөлшектердің аясында қалмау керек. Коммуникация аяқталуға ұмтылады. Демек, сөйлемнің коммуникативтік қызмет атқаруы үшін контекст аса қажет. Сөйлем бар жерде контекст бар. Ал сөйлем мен контекстің арақатынасы біздің мөлшерімізше, бөлшек пен бүтіннің арақатынасының нақты бір көрінісі» [6, 126 б.], – деген тұжырымдарын басшылыққа алған орынды.

Ал ықшамдалудың күрделі түрінде сөйлем құрылымында грамматикалық, стилистикалық мақсаттармен астарласқан сапалы өзгерістер бой көрсетеді. «Өйткені сөйлем мүшелерінің түсірілуі контекст, ситуация, стильдік құрылымға байланысты» [7, 26 б.]. Яғни, толымды сөйлемдер толымсыз сөйлемдерге, екі құрамды жай сөйлемдер бір құрамды жай сөйлемдерге, мүшеленетін сөйлемдер мүшеленбейтін сөйлемдерге өту үдерісі табиғи көрініс табады. Осылайша суреткер сөйлем құрылымын әр қырынан құбылтып, тек лексикалық бірліктер ғана емес, синтаксистік құрылымдардың да эмоциялы, модалді, экспрессивті мәндерді құбылтуға бейімділігін шеберлікпен дамытады. Дәлірек айтсақ, оларды ойды бейнелі, нанымды суреттеудің стильдік құралына айналдырады.

Бүгінде үнемдеудің әсерінен бір құрамды толымсыз сөйлемдердің грамматикалық құрылымының қалыптасу ерекшелігін байқауға болады. Мысалы: Айт! (М. Ә.). Болды! (М. Ә.). Жарайды (М. Ә.). Тоқтайды! (М. Ә.). Тоқта! (М. Ә.). Осы! (М. Ә.). Осыдан басқа жоқ! (М. Ә.). Ұқтық, ұқтық (Е. Д.). Қалыпты толымды сөйлемдерге қарағанда бір мүшелі толымсыз сөйлемдер ерекше интонацияға ие болып, дауыс ырғағының жоғары тонымен дараланады. Сөйтіп, эмоция, субъекті көзқарасының астары табиғи негізде, белгілі-бір қажеттіліктен осындай жинақы құрылымды қалыптастырады.

Синтаксистік бірліктердің құрамындағы негізгі модалді мәнді реттеп тұратын жекелеген бірліктердің рөлі бар. Мәселен, кейде модалді реңкі басым модаль сөздер, одағайлар, эмоциялық зат есімдер, сын есімдер сөйлемнің негізгі құрылымдық белгілерін, тұтас құрылымда көрініс беретін эмоциялы-модалді мәнді жинақтап, ақпаратты жеткізу қызметін меңгеретін тұстары да болады.

Бұл жағдайда аталған бірліктер субъектінің ақпаратты толық қабылдауын, ойдың астарын толық ұғынуға мүмкіндік жасайды да, сөйлемдік дәрежеге көтеріледі. Соның нәтижесін-

де олар мүшеленбейтін жай сөйлемдердің бір тобы ретінде қабылдануда. Тіпті, олар іштей: атаулы, генетив, вокатив, одағайлардан жасалған сөйлемдер, модаль сөзді сөйлемдер, коммуникемдер деп бөлініп жүр.

Жеке сөзді немесе сөз тіркесін айрықша сөйлемдік интонациямен айту арқылы жасалатын атаулы сөйлемдердің субъективтік көзқарасты ашуға қатысы бірдей емес. Олардың ішінде субъектіні бағалауды астарлап тұратын түрлері ғана модалді мәнге ие. Мысалы: Қайран Базаралы-ай! (М. Ә.). Не деген айықпас, қараңғы қара ну! (М. Ә.). Берілген атаулы сөйлемдер бағалаумен астарласқан өкінішті жеткізудің негізгі амалы ретінде көзге түскен.

Тілдегі үнемдеу заңдылығының әсерінен қалыптасқан генетив сөйлемдерді модалді мәні басым сөйлемдер деп бағалауға болады. Қазақ тіліндегі мүшеленбейтін сөйлемдердің құрылымын зерттеуде Ж. Ибраимова генетив сөйлемдердің бойынан «сөйлеушінің айтылған дерекке байланысты эмоциясы айқын сезіліп тұрады» -деп назар аудартады [8, 14 б.]. Генетив сөйлемдерде субьектаралық бағалауды асырмалау, жоғарылату не төмендету басым. Сондықтан да сөйлеу әрекетінде субьектіні бағалауда бұл құрылымдарды жиі қолданамыз. Тілдік деректерге назар аударсақ, төмендегі қолданыстар әдеби шығармаларда өте белсенді: Кер асқақтың сөзін-ай(М. Ә.). Құйқылжыған қырын-ай (М. Ә.). Майдай жағуын-ай (М. Ә.). Қалтасына салғышын мұның (М. Ә.). Тілін бұл неменің (Е. Д.). Қылығыңның сазасы (Е. Д.).

Сөйлем құрылымындағы қаратпа сөздердің де сөйлеушінің эмоциялы, модалді көзқарасын даралайтын қызметтері бар. Қаратпалардың аталған қызметі негізгі ойды жинақтап беру дәрежесіне көтереді де, қалған сөйлем мүшелерінің синтаксистік қызметі маңызсыздануы мүмкін. Бұл жағдайда қаратпалар әрі эмоцияны, әрі субъективтік көзқарасты жинақтап көрсетіп, жетекші қызметтегі синтаксистік құрылымдар ретінде дараланады. Қаратпалардың осындай қызметіне қарай «вокативті сөйлемдер» деп жіктеу грамматикада орныққан. Оларды дербестікке, сөйлемдік дәрежеге жеткізген негізі белгісі – сөйлеуде белгілі бір субъективтік көзқарасты бере алу қабілетімен өлшенеді. Мысалы: Ақыл аға!. Абай аға! (М. Ә.).

Осындай қабілетті меңгерген жағдайда (сөйлемдегі негізгі ойды жеткізе алатындай қызметті меңгерген жағдайда) одағайлардың да жеке сөйлемдік дәрежеде қабылдануы көзге түседі. Бұл туралы Ж. Ибраимова: «Одағай сөйлем құрамына енбеген жағдайда, яғни жеке дербес тұрғанда, сөйлемдік қызмет атқарады. Біздің ойымызша, хабарлау мағынасы бар құрылымдарды ғана сөйлеу әктісі деп қоймай, сонымен бірге, эмоционалды-экспрессивтік қызметі бар құрылымдарды коммуникация единицасы деп алған жөн. Мысалы, домбыра шертіп отырған балаға тыңдаушылар «Бәрекелді» деп қол соққанда, бала тыңдаушылардың күйге разы болған сезімдерін аңғарып, өзінің күйді жақсы орындағаны жайында хабар алады. Немесе ат үстінде шауып келе жатқан кісі алыстан «Сүйінші» деп айқайласа, ауыл адамдары одан «Мен жақсы хабар әкеле жатырмын» деген информацияны қабылдайды. Басқаша айтқанда, «сүйінші» сөзі сөйлеуші мен тыңдаушы арасын байланыстырып, екі жақты ұғымды білдіреді...» [8, 16 б.]. Автордың одағайлардың мүшеленбейтін сөйлем дәрежесіндегі тұжырымдарын құптай келе, олардың осындай дербестікке ие болуына тілдегі мақсатты ықшамдандың әсері барын айта кеткен орынды. Яғни, мүшеленбейтін сөйлемдердің қызметіне жету үшін, одағайлардың да белгілі бір сөйлем құрылымында айтылуы, сол сөйлем бойында негізгі эмоциялы немесе модалді мәнді айқындау қызметі оны құрылымдық дербестенуге әкеледі де, қалған сөйлем мүшелерінің бірте-бірте маңызсыздануы жүзеге асады. Одағайлардың сөйлем құрылымындағы бастапқы қолданыстары басқа сөйлем мүшелерімен мағыналық байланыста болғанын, сөйлемдік дәрежедегі қызметінің сатылай қалыптасқанын төмендегі мысалдар негізінде көз жеткізуге болады. Мысалы: Әттеген-ай, ұрын баратын жастан асып кеткеніңді қарашы (Ә. К.). Мысалға назар аударсақ, субьектінің өкінішті көзқарасы одағайдың грамматикалық қызметімен дараланған, яғни бұл сөйлем құрылымында одағай сөз – модалді мәнді ажыратуда жетекші қызметте тұр. Осындай сөйлем құрамындағы одағайлар негізгі ойды, әсіресе, субьекті эмоциясын даралауда жетекші қызметті игеріп, келе-келе сөйлеу әрекетінде жеке коммуникация бірлігі ретінде танылып, құрылымдық дербестікке ие болады. Сондықтан

төмендегі мүшеленбейтін одағайлы сөйлемдердің барлығын бірте-бірте қалыптасқан грамматикалық құрылымдар деп қабылдаймыз. Мысалы: Тек! Тантымай сөйле! (М. Ә.). Масқара! (М. Ә.). Шіркін! (М. Ә.). Па-а деген! (М. Ә.). Алда, жігіт-ай (М. Ә.). Түү! Өнеріңнен айналайын! (М. Ә.). Бәрекелді! Абай аға! (М. Ә.). Жә! Тәкежан мырза!(М. Ә.). Ойпыр-ай! (М. Ә.).

Кейде модалді мәнді жеткізуде ешқандай синтаксистік мүшеленуге келмейтін «Бүйтіп сенат болғандарыңа» (Ә. К.) деген құрылымдағы қолданыстарды жиі кездестіреміз. Бұларды Ж. Ибраимова «коммуникемдер» деп арнайы талдаған. Автор олардың басты ерекшелігі ретінде: мүшеленетін сөйлем беретін мағынаны бойына жинақтап көрсететінін, иә, жоқ сияқты мүшеленбейтін сөйлемдердің мағынасына сай жұмсалатынын және эмоциясы басым болып келетінін тілге тиек етеді [8, 20 б.]. Коммуникемдерді де модалді мәнді даралауда субъекті көзқарасын ажыратушы белсенді құрылымдар деп бағалауға болады. Мұнда субъектінің оң не теріс бағалауы, онымен жарыса көрініс беретін құптау, құптамау модалді мәндері қоса ілесіп отырады. Мысалы: Қысылғаныңа көрінсін (М. Ә.). Заржағын қарашы (М. Ә.). Әу, бір құдай, бір құран (М. Ә.). Енді міне! (М. Ә.). Бірақ не керек (М. Ә.). Не көрмеген басым (М. Ә.). Қасымнан бетер қайным-ау (М. Ә.). Дегенің болсын(М. Ә.). Төреңе құлдық (Е. Д.). Адыра қалсын да (Е. Д.). Қой дегенім қайда(Е. Д.). Солай ма!?(Е. Д.). Әттең, әттең... арманды жалғыз басым!(Е. Д.). Қайтермін!?(Е. Д.). Тозығы жеткен дүние (Е. Д.). Бүгін-ақ (Е. Д.).

Бүгінде грамматикалық құбылыстардың тілде көрініс беріп, қалыптасуын сөз еткенде, оған әсер ететін ықпалдардың екі қырын да ескере талдау зерттеуге негіз болатын белгілі-бір заңдылықтың қалыптасуын, қызметтік аясының мүмкіндіктерін салыстыра қарауға мүмкіндік береді. Сондықтан ішкі лингвистикалық, сыртқы экстралингвистикалық ықпалдардың әсерін барынша бірлікте қарау – тілтанушылардың басты назарында. Тілдегі ықшамдалу құбылысын сөз еткенде де, оған әсер етуші факторларды екі жақты салыстыру – бұл заңдылықтың қалыптасу сатысын, үнемдеу нәтижесінде коммуникативтік бірліктердің қызметтік мүмкіндіктерінің маңыздылығын, қарымын, бұл құбылыстың бірте-бірте күрделі сипат алып, өзіне тән құрылымдық жүйесінің қалыптасу сатысын салыстыра бағамдауға тірек болады. Жоғарыда талданған күрделі ықшамдалу нәтижесінде қалыптасқан бір мүшелі, мүшеленбейтін сөйлемдердің сөйлеу тілінің негізгі амалдары ретінде орнығуына экстралингвистикалық ықпалдар да әсер етеді. Әсіресе, субъектінің психологиялық жай-күйінің ықпалы басым. Айталық, адам қорыққанда, толқығанда, қуанғанда, өкінгенде, ашуланғанда, бір нәрсеге алаңдағанда құрылымды аяқтамауы мүмкін. Бұл – сөйлеу әрекетінде қалыпты жағдай болса, көркем әдебиетте стилистикалық амал ретінде жазушының мақсатты қолданыстары болып табылады. Яғни, шебер суреткердің басты мақсаты – ойды шынайы жеткізіп, шығарманың көркемдік реңін неғұрлым жанды сипатта бейнелеу. Сонымен, сөйлем аясында деактуалдану құбылысы әсерінен маңызсызданған сөйлем мүшелері мақсатты түрде ықшамдалады да, ойдың маңызды бөлігін даралайтын сөйлем мүшелері сақталып қалады. Нәтижесінде бір құрамды жай сөйлемдер және мүшеленбейтін сөйлемдер көрініс береді. Көркем шығарма бойынша талдасақ, деактуалдану құбылысы әсерінен ықшамдалған бір құрамды және мүшеленбейтін жай сөйлемдер модалді-стилистикалық амалдар ретінде қолданылады. Оларды модалді мәнді семантикалық астарымен төмендегідей топтауға болады:

1. Құптау мәндегі толымсыз, мүшеленбейтін модалді сөйлемдер: Бәрекелді! (М.Ә.). Па! (М.Ә.). Пау десеңші! (М.Ә.). Айналайын-ай! (М. Ә.). Дұрыс-ақ! (М. Ә.). Өте жақсы! (Ә.Н.). Біліп айтады! (М. Ә.). Иә (І. Е.). Жарайсың! (Ә. Н.). Жақсы, жақсы (Х. Е.). Қолдаймыз-да (Х. Е.). Жарайды, ашпайын (Ғ. Мүс.). Пай, пай! (Ғ. Мүс.). Ризамыз, ризамыз (І. Е.). Пейілміз! Пейілміз! (І. Е.). Осы сөз сөз ғой. Сөз! (І. Е.). Мақұл!(І. Е.).

2. Наразылық, құптамау мәндегі толымсыз, мүшеленбейтін модалді сөйлемдер: Пәлі! (Х. Е.). Айтып көр! (М.Ә.). Байқап көр! (Х.Е.). Шамаң келсе! (Х.Е.). Ау! Не дедің (Х.Е.). Сен де бір! (Ә.Н.). Қойшы-ай (Х.Е.). Жоқ! (Х.Е.). Айтқаным айтқан! (Х.Е.). Жоқ, е, тәңірі! (Ғ. М)

3. Үміттену мәндегі толымсыз, мүшеленбейтін модалді сөйлемдер: Бәсе! (М.Ә.). Аруақ! (Ж. Т.). Уай, десеңші (М. Ә.). Иә, сәт! (М. Ә.). Келіп қалады (Ә. Н.).

4. Өкіну мәндегі толымсыз, мүшеленбейтін модалді сөйлемдер: Қап! Өттеген-ай! (М.Ә.). Бармаған екенмін! (Х.Е.). Айтып қалсамшы... (С.Д.). Апырмай-ай (Х.Е.).

5. Болжал, жорамал мәнді толымсыз, мүшеленбейтін модалді сөйлемдер: Болар (Х.Е.). Мәкеңнен шығар (Х.Е.). Кім біледі (Х.Е.). Бәлкім (Х.Е.).

6. Күдіктену мәнді толымсыз, мүшеленбейтін модалді сөйлемдер: Қайдам-ай! (Х.Е.). Әй, бірақ... (Ғ. Мүс.). Кім біліпті... (Ә. Н.). Сақтық керек (Х.Е.). Қолданыстағы бұл сөйлемдер мәнмәтінге бағынышты қозғалып, сөйлемде айтылған ойға айтушының көзқарасын білдіріп отырады. Талданған мүшеленбейтін сөйлемдердің жасалуына негіз болатын одағай, қыстырма сөздердің экспрессивтік бояуы басым, сондықтан модалді көзқарасты айқындауда дербестіктері көзге түседі. Ал толымсыз бір құрамды жай сөйлемдердің модалді мәні әр сөйлемді мәнмәтінмен салғастыруда айқындалады.

Қорытынды. Актуалдану, деактуалдану құбылысы мәтінде синтаксистік заңдылықтарға ықпалды. Деактуалдану құбылысының әсерінен инверсия, ықшамдалудың, мүшеленбейтін сөйлемдердің қалыптасуы мәтінде грамматикалық заңдылықтардың ішкі байланыстағы қозғалысын көрсетеді. Олардың мәтіндегі грамматика-стилистикалық қызметтері белсенді.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. / Қ. Жұбанов - Алматы: Ғылым, 1936. - 581 б.
- 2 Әміров Р. Жай сөйлем синтаксисі. / Р. Әміров - Алматы: Мектеп, 1983. - 168 б.
- 3 Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. / А. Байтұрсынов - Алматы: Ана тілі, 1992. - 448 б.
- 4 Жақыпов Ж. Толымсызбен толықтыру (Қазақ грамматикаларына қосымша). / Ж. Жақыпов - Қарағанды: Болашақ, 2010. - 69 б.
- 5 Баймұрынов Ж. Қазақ тілі синтаксистік құрылысындағы үнемдеу құбылыстары (психолингвистикалық аспект): филол. ғыл. канд... автореф. / Ж. Баймұрынов - Астана, 2009. - 24 б.
- 6 Жақыпов Ж. Сөйлеу синтаксисінің сипаттары. / Ж. Жақыпов - Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 1998. - 159 б.
- 7 Сәдуақасұлы Ж. Қазақ тіліндегі бір құрамды сөйлемдердің құрылымдық типтері (етістік бас мүшелі сөйлемдер): филол. ғыл. докт... автореф. / Ж. Сәдуақасұлы - Алматы, 1997. - 51 б.
- 8 Ибраимова Ж.Ж. Қазақ тіліндегі мүшеленбейтін сөйлемдер: филол. ғыл. канд... автореф. / Ж.Ж. Ибраимова - Қарағанды, 2008. - 24 б.

Жайнагуль Кусаинова

Казахский агротехнический университет им. С. Сейфуллина, Нур-Султан, Казахстан

Влияние явлений актуализации, деактуализации на синтаксические закономерности

Аннотация. Как известно, одна из грамматических закономерностей в контексте текста затрагивает внутреннюю связь, влияя на другую. Поэтому сегодня, в соответствии с потребностями речи, возникновение грамматических закономерностей, формирующихся естественно, требует сравнительного изучения. В представленной научной статье проанализирована актуализация, имеющая влияние на несколько грамматических закономерностей, особенности явлений актуализации, влияние на другие закономерности синтаксиса. Анализируется с мотивированными примерами, что в результате явления актуализации, леактуализации происходит изменение режима расположения синтаксических единиц, упрощение членов предложения или изоляция от состава предложения. В результате, в актуализированных органах предложения появляются ступенчатые грамматические изменения, доказано, что закономерности одноместной, параллельной инверсии, упрощения и, соответственно, формируются однокомпонентные предложения и не членимые предложения. Проанализированы грамматико-стилистические функции в контексте.

Ключевые слова: явление актуализации, синтаксические закономерности, грамматика, инверсия, явление языковой экономии

Zhainagul Kussaiynova

S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Nur-Sultan, Kazakhstan

Influence of Actualization and Deactualization Phenomena on Syntactic Laws

Abstract. As you know, one of the grammatical laws in the context of the text affects the internal connection, affecting the other. Therefore, today, in accordance with the needs of speech, the emergence of grammatical laws that are formed naturally requires comparative study. In the presented research analyzed the actualization of having an impact on a few grammatical regularities, and peculiarities of the phenomena of mainstreaming, impact on other rules of syntax. It is analyzed with motivated examples that as a result of the phenomenon of actualization there is a change in the mode of arrangement of syntactic units, simplification of sentence members or isolation from the composition of the sentence. As a result, step grammatical changes appear in the actualized bodies of the sentence, it is proved that the laws of single, parallel inversion, simplification and, accordingly, one-component sentences and non-separable sentences are formed. Grammatical and stylistic functions in the context are analyzed.

Keywords: the phenomenon of actualization, syntactic patterns, grammar, inversion, phenomenon of language economy

References

- 1 Zhubanov G. Issledovaniya po kazakhskomu yazyku [Research of the Kazakh language], (Nauka, Almaty, 1936, 581 p.). [in Kazakh]
- 2 Amirov R. The syntax of a simple sentence. (Mektep, Almaty, 1983, 168 p.). [in Kazakh]
- 3 Baitursynov A. Language of kindness. (Mother tongue, Almaty, 1992, 448 p.). [in Kazakh]
- 4 Zhakupov J.A. Tolımsızben toliqtırw (Qazaq grammatikalarına qosımşa) [Incomplete completion (addition to the Kazakh grammar)], (Bolashak, Karaganda, 2010, 69 p.). [in Kazakh]
- 5 Baymurynov J. Qazaq tili suntaksistik qurılısındagy unemdeu qubylystary (psuxolungvistikalıyq aspekt): filol.gyl.kand... avtoref. [Saving phenomena in the Kazakh language syntax (psycholinguistic aspect): philological sciences], (Astana, 2009, 24 p.). [in Kazakh]
- 6 Zhakupov Zh. Soileu sintaksisinin sipattary [Characteristics of the syntax of speech], (KarGU Publishing House, Karaganda, 1998, 159 p.). [in Kazakh]
- 7 Saduakasuly J. Qazaq tilindegi bir quramdy soilemderdin qurylymdyq tipteri (etistik bas mushysheli soulemder): filol. gıl. dokt... avtoref. [Structural types of compound sentences in the Kazakh language (verbally speaking sentences): filol. the science doc.], (Almaty, 1997, 51 p.). [in Kazakh]
- 8 Ibraimova Zh. Qazaq tilindegi myshelenbeutin soylemder: filol. gyl. kand... avtoref. [Incomplete sentences in the Kazakh language: filol. the science the .. author], (Karaganda, 2008, 24 p.). [in Kazakh]

Автор туралы мәлімет:

Құсайынова Жайнагүл – филология ғылымдарының докторы, С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің қазақ және орыс тілдері кафедрасының доценті, Жөніс даңғылы, 62. Нұр-Сұлтан, Қазақстан.

Kussaiynova Zhainagul – doctor of Philology, associate Professor of the Kazakh and Russian languages of the Kazakh agrotechnical University. S. Seifullin. 62, Pobedy Ave., Nur-Sultan, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журналдың мақсаты. Филология ғылымдарының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиетті оқыту әдістемелерін және де ғылыми конференциялардың ең маңызды материалдарын, библиографиялық шолу мен сын пікірлерді көрсететін әдебиеттану және тілтану саласындағы мұқият тексеруден өткен ғылыми жұмыстарды жариялау.

2. Журналда мақаланы жариялаушы автор Ғылыми басылымдар бөліміне (*мекен-жайы: 010008, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қаласы, Қ.Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 402 кабинет*) қолжазбаның қол қойылған бір дана қағаз нұсқасын тапсыру және **Word** форматындағы электронды нұсқасын **vest_phil@enu.kz** электрондық поштасына жіберу қажет. Қағазға басылған мақала мәтіні мен электронды нұсқасы бірдей болулары қажет. Мақаламен бірге автордың жұмыс орнынан алынған **Ілеспе хат** та тапсырылуы қажет. Мақалалар **қазақ, орыс, ағылшын** тілдерінде қабылданады.

3. Авторлардың редакцияға мақалаларды жіберуі «**Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысында**» басуға және шет тіліне аударып, қайта басуға келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы өз туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына, барлық көшірмелердің, кестелердің, сұлбалардың, иллюстрациялардың тиісті түрде рәсімделгеніне кепілдеме береді.

4. Ұсынылатын мақала көлемі (жекедеректер мен әдебиеттер тізімін қоса):
- мақалалар үшін - 8 беттен 16 бетке дейін;
- сын пікірлер (монографияға, кітапқа) және конференция туралы пікір - 6 дан 12 бетке дейін.

5. Мақалаға қойылатын талаптар:

- **Microsoft Word** (docx) форматындағы файлда;
- **Times New Roman** шрифінде;
- жақтау жолағы 2x2x2x2;
- 1,5 жоларалық интервалы;
- 14 кегл;
- мәтінді жақтау көлеміне сәйкестендіру керек;
- Әрбір азатжол қызыл сызықтан басталуы қажет (1 см шегініс);
- **транслитерация** Library of Congress (LC) жүйесінде жасалуы керек.

Мақаланың құрылымы:

XҒТАР <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында **қою әріппен** жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемелерде жұмыс істесе, онда автордың тегі мен тиісті мекеменің қасында бірдей белгіше қойылады) Автор(лар)дың **E-mail-ы** – жақша ішінде (*курсивпен*);

Мақала атауы – жолдың ортасында (жартылай қою кіші әріппен жазылады)

Аңдатпа – (100-200 сөз) формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспе, зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі, зерттеу нәтижелері, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер («Түйін сөздер» сөз тіркесі **жартылай қоюмен** белгіленеді) (5-8 сөз немесе сөз тіркестері) - Түйін сөздер зерттеу тақырыбын өте дәл бейнелеу керек, сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін мақала мәтінінің терминдерін және де басқа маңызды ұғымдарды қамтуы қажет.

Мақаланың негізгі мәтіні кіріспені, мақсат пен міндеттерді қоюылуын, зерттеу тақырыбы бойынша жұмыстардың шолуын, зерттеу әдістерін, нәтижелері/талқылауы,

қорытынды қамтуы қажет (жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1 см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады).

Кестелер, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр иллюстрация қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқаларына міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі. Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 153 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 185 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Мақаланың негізгі мәтініндегі кітапқа сілтеме қолданылған беттерді көрсету керек (мысалы, [1, 45 б.])

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекенжайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілінде толтырылады.

6. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

7. Электронды корректурамен жұмыс істеу. Ғылыми басылымдар бөліміне түскен мақалалар жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Эксперттер ұсынылған мақалаға оның жариялау мүмкіндігі, жақсарту қажеттілігі немесе қабылданбауы туралы дәлелді қорытындысын қамтитын жазбаша сын пікір береді. Жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда авторлар үш күн аралығында мақаланың корректурасын жіберу керек. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі. Оң сын пікірлер алған мақалалар оларды талқылау және басылымға бекіту үшін журналдың редакциялық алқасына ұсынылады.

Журналдың басылым жиілігі: жылына 4 рет.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына келесі реквизиттер бойынша төлем жасау қажет (ЕҰУ қызметкерлері үшін - 4500 теңге; басқа ұйым қызметкерлеріне - 5500 теңге).

Реквизиттер:

- 1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК банка: КСЖВКЗКХ
ИИК: KZ978562203105747338
Кбе 16
Кпп 859- за статью
- 2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «Bank RBK»
Бик банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073
Кбе 16
Кпп 859 – за статью
- 3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «ForteBank»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847
Кбе 16
Кпп 859 – за статью
- 4) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «НародныйБанкКазахстан»
БИК Банка: HSBKKZKX
ИИК: KZ946010111000382181
Кбе 16
Кпп 859. - за статью

«Мақала үшін, автордың АТЫ-ЖӨНІ»

Provisions on articles submitted to the journal “Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Goal of the journal. Publication of carefully selected original scientific papers in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, language and literature teaching methods, most significant proceedings of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish a paper in the journal must submit the paper in one hard copy (printed version), signed by the author, to the scientific publication office (at the address: 010008, the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, Satpayev St., 2. The L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Administrative Building, Office 402) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in **Word** format. At the same time, strict compliance between Word-version and the hard copy is required. And also the authors need to submit a cover letter.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of papers to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, the L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish papers in the journal and their re-publication in any foreign language. By submitting the text of the paper for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about themselves, lack of plagiarism and other forms of unauthorized use in the article, proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, and illustrations.

4. The recommended volume of the paper (including metadata and references):

- for papers – between 8-16 pages;
- for reviews (of monographs, books), reviews on conferences – between 6-12 pages.

5. Text formatting requirements:

- Microsoft Word file format (docx);
- Times New Roman font;
- the size of the fields 2 * 2 * 2 * 2;
- line spacing 1,0;
- size 14;
- text alignment in width;
- each paragraph beginning with the main line (indent 1 cm);
- transliteration is carried out according to the Library of Congress (LC) system.

Structure of the article:

IASTI <http://grnti.ru/> – first line, left

The content of the metadata about the author (see Рәсімдеу үлгісі / Paper template)

Initials and Surname of the author (s) – center alignment, italics

Full name of the affiliation, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization)

Author's e-mail (s) – in brackets (italics)

Paper title – center alignment (bold)

Abstract (100-200 words) must not contain formulas or repeat the content of the paper; it must not contain bibliographic references; it must reflect the summary of the paper, preserving the structure of the paper – introduction, methodology and research methods, research results, conclusion.

Key words (the phrase «Keywords» is bold) (5-8 words/word groups). Keywords must be extremely accurate to reflect the subject area of the study, include terms from the text of the paper and other important concepts that make it possible to facilitate and expand the possibilities of finding the paper by means of an information retrieval system).

The main text of the paper must contain an introduction, setting goals and objectives, a review of works on the research topic, research methods, results / discussions conclusion / conclusions – line spacing – 1, «main line» indent – 1.25 cm, justified alignment.

Tables, figures must be placed after the mention. Each illustration must be followed by the inscription. Figures should be clear, clean, and unscanned. Only those formulas referenced in the text are subjected to numbering.

All abbreviations and shprttenings, with the exception of obviously well-known, must be decoded when first used in the text.

Information about the financial support of the work is indicated on the first page in the form of a footnote.

References. In the text, references are indicated in square brackets. References must be numbered strictly in the order of mention in the text. The first reference in the text to a reference must have the number [1, 153 p.], the second – [2, 185 p.], Etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). Links to unpublished works are not allowed. Undesirable references to unlicensed publications are not recommended (examples of the description of the list of references, descriptions of the list of references in English, see below in the sample article).

At the end of the paper, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the paper is in Kazakh), in Kazakh and English (if the paper is in Russian) and in Russian and Kazakh (if the paper is in English language).

Information about the authors: last name, first name, patronymic, scientific degree, position, affiliation, full business address, telephone, e-mail – in Kazakh, Russian and English.

6. The manuscript must be carefully verified. Non-compliant manuscripts will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the manuscript has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Papers submitted to the Department of Scientific Publications (editing office) are sent for anonymous review. Experts give a written review of the submitted paper with a reasoned conclusion about the possibility of its publication, the need to send for revision or (rejection) of the paper. Papers that have received a negative review are not accepted for reconsideration. Authors should, within three days, send the proofreading of the paper if it is decided to finalize the paper. Corrected versions of papers and the author's response to the reviewer are sent to the editor. Papers with positive reviews are submitted to the editorial board of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive opinion on publication must pay to the following banking details (for ENU employees – 4,500 KZT, for outside organizations – 5,500 KZT).

Реквизиты:

- 1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК банка: КСЖВКЗКХ
ИИК: KZ978562203105747338
Кбе 16
Кпн 859- за статью

- 2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «Bank RBK»
Бик банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073
Кбе 16
Кпн 859 – за статью

- 3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «ForteBank»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847
Кбе 16
Кпн 859 – за статью

- 4) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «НародныйБанкКазахстан»
БИК Банка: HSBKKZKX
ИИК: KZ946010111000382181
Кбе 16
Кпн 859. - за статью

«For the publication, Name of the author»

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Серия Филология»

1. Цель журнала. Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающих актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значимые материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале, необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором, в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 402) и по e-mail vest_phil@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией. А также авторам необходимо представить **сопроводительное письмо**.

Язык публикаций: казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя – Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева – публикации статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. Рекомендованный объем (включая метаданные и список литературы):

- для статей – от 8 до 16 страниц;
- для рецензий (на монографии), отзывов о конференциях – от 6 до 12 страниц.

5. Требования к форматированию текста:

- формат файла Microsoft Word (docx);
- шрифт Times New Roman;
- размер полей 2*2*2*2;
- междустрочный интервал 1,0; – кегль 14;
- выравнивание текста по ширине;
- каждый абзац должен начинаться с красной строки (отступ 1 см);
- транслитерация осуществляется по системе Library of Congress (LC).

Схема построения статьи:

ГРНТИ <http://grnti.ru/> – первая строка, слева

Содержание метаданных об авторе (см. Рәсімдеу үлгісі/Образец оформления статьи/ Template)

Инициалы и фамилия автора(ов) – выравнивание по центру (начертание курсивом)

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках (начертание курсивом)

Название статьи – выравнивание по центру (начертание полужирным)

Аннотация (100-200 слов) не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, методологию и методику исследования, результаты исследования, заключение.

Ключевые слова (словосочетание «Ключевые слова» выделяется полужирным) (5-8 слов/словосочетаний). Ключевые слова должны предельно точно отражать предметную область исследования, включать термины из текста статьи и другие важные понятия, позволяющие об-

легчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку цели и задач, обзор работ по теме исследования, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» – 1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы. В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нецензурируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Эксперты дают письменную рецензию на представленную статью с мотивированным заключением о возможности ее опубликования, необходимости направить на доработку или (отклонении) статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию, к повторному рассмотрению не принимаются. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи в случае принятия решения о доработке статьи. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию, необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

- 1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «Банк ЦентрКредит»
БИК банка: КСЖВКЗКХ
ИИК: KZ978562203105747338
Кбе 16
Кпн 859- за статью

- 2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «Bank RBK»
Бик банка: KINCKZKA
ИИК: KZ498210439858161073
Кбе 16
Кпн 859 – за статью

- 3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «ForteBank»
БИК Банка: IRTYKZKA
ИИК: KZ599650000040502847
Кбе 16
Кпн 859 – за статью

- 4) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
АО «НародныйБанкКазахстан»
БИК Банка: HSBKKZKX
ИИК: KZ946010111000382181
Кбе 16
Кпн 859. - за статью

«За публикацию ФИО автора»

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: Ілияс Рысбекұлы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
- 2019. - 3 (128). - Нұр-Сұлтан: ЕҰУ. 160-б.
Шартты б.т. - 18,0 Таралымы - 30 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Нұр-Сұлтан қаласы, Қ. Сәтбаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды